

Ln: 4848
c.2

10.

D. D.

POTUS THEAE,

Quem

Differtatione Medica,
Venia Nobiliff. Fac. Med. in Reg. Acad. Upf.

P r æ s i d e

Viro Nobiliffimo & Generosiffimo

D NO DOCT. CAROLO

Von LINNE,

EQUITE AURATO DE STELLA POLARI,
S:AE R:AE M: TIS ARCHIATRO, MED. et BOTAN.
PROFESSRE REG. et ORD. ACAD. SCIENT. PARIS.
UPS. STOCKH. PETROP. BEROLIN. IMPER. NAT.
CURIOS. BERNENS LOND ANGL. MONSPEL.
TOLOS. FLORENT. et EDINB. MEMBRO,

In Audit. Carol. Maj. d. 7. Decembr. 1765.

Publico Submittit Examini

h. a. m. f.

Petrus C. Tillæus,

Vestmannus.

U p s a l i æ.

Johannes Wogren,
1769.

Maa. D. Sida

MONSIEUR

FREDERIC
ADELHJELM

CAPITAINE D'INFANTERIE et CHEVALIER
de L'ORDRE MILITAIRE.

Monsieur !

Regardès d'un oeil gracieux, je *Vous* supplie, la liberté que je prens de *Vous* dedier ce petit effais Academique. Un juste devoir me commande d'un cotè de *Vous* marquer ma parraite reconnoissance à toutes les bontès & les bienfaits, dont *Vous* m'avès comblè depuis l'age de ma plus tendre enfance, de l'autre cotè mes moyens sont trop foibles, pour tacher de les reconnoitre. Ainsi, *Monsieur*, je me contenterai, de *Vous* rendre aujourd'hui publiquement l'hommage que je *Vous* dois en *Vous* assurant des sentimens de cette me-me reconnoissance, & du respect infini que je conserve à tous *Vos* bienfaits. D'ailleurs je ne cessèrai pendant le cours de ma vie, d'invoquer le Tout-Puissant, qu'il veuille *Vous* favoriser de toute sorte de bonheur & de prosperitès. J'ai l'honneur d'etre avec respect,

Monsieur,

*Votre tres-humble &
tres obeissant serviteur*

PIERRE C. TILLÆUS.

PROSTEN,

Högårevördige och Höglärde

HERR MAG. GEORG P.
TILLÆUS,

Samt

PRÖSTINNAN,

Högådla FRU

SARA CORNELIA
von MUYDEN,
MINE HULDASTE FÖRÅLDRAR.

Hos mine Käraste Föräldrar nedlägger jag med skyldigaste vördnad förstlingen af mina, så väl Academiska, som i synnerhet Medicinska gjöromål. Utbeder mig derjemte förmonen att vid detta tillfälle, så aflämna ett, fast nog ringa, vedermåle af den årkänsla och hjerteliga tacksamhet, jag för alla af mine Käraste Föräldrar åtnjutna välgörningar, städse hyser. Uptagen, Käraste Föräldrar, dessa bladen äfven så gunstigt som mitt upfat med deras uppoffrande varit upricktigt. Vinnes min önskan, blifva både mine Käraste Föräldrar sjelfve öfvertygade om huru liten min förinåga är, då det kommer an på undfångna välgörningars erkännande, och jag får åter ett något tillfälle att anropa den Högste om sitt nådiga beskydd och välsignelse öfver mine Käraste Föräldrar i longliga tider, samt så länge jag lefver, med vördnad framhärda

MINE HULDASTE FÖRÅLDRARS

lydigste son

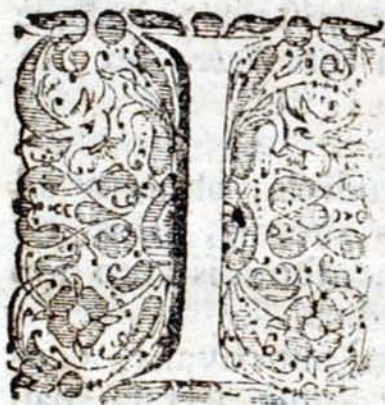
PEHR C. TILLÆUS.

I. N. 7.

Cum res Diætæ partes, quæ de potibus agunt Coffeæ & Chocolatæ, a commilitonibus quam nuperrime editas, publico vidi non caruisse adplausu, historiolum etiam potus, apud nostrates vulgatissimi, THEÆ, liquor, INFUSI, nec antea ab his descripi, mecum statui fore tradendam. Plura de potu Coffeæ & Theæ, quam de ullo alio argumento, diversis linguis existisse scripta, licet probe noverim, sed cum scientia hæc, quemadmodum omnes ejus partes, omni, quæ fieri possit, perspicuitate, adumbrentur, argumenti exoptulet vis, eapropter pauca de potu Theæ agere in animum induxi, & in hisce de benevolentia pariter ac favore Lectoris, in opusculo hoc excipiendo, me certiozem facere, non est, quod dubitem. In hocce constitutus negotio, tria potissimum mihi veniunt observanda: Historia, videlicet Theæ naturalis ejusque Usus, in foro tam Medico quam communi.

I. NOMEN.

n disquirendo unde *Thea* nomen desumptum sit, multus non ero, utrum a *Tsjua* Japonensium, an *Theb* Chinesium, quod verisimillimum videtur, potus noster suum nomen derivat barbarum; vel quod Botanici denominationem hanc latinam, a *deâ* Græcorum assumerint, eam ob rem, quod fruticem hunc Majores in divino habuerint cultu, aliis relinquo inquirendum.

GENUS a D: no *Præside* omnium primum rite distinctum est. & in *Generibus plantarum*, edit. 6. N: o 663 propositum.
THEA.

CAL. *Perianthium* sexpartitum, minimum, planum: *foliis* rotundis, obtusis, persistentibus.

COR. *Petala* sex, subrotunda, concava, æqualia, magna.

STAM. *Filamenta* numerosa (ducenta circiter), filiformia, corolla breviora. *Antheræ* simplices.

PIST. *Germen* globoso-trigonum. *Stylus* subulatus, longitudine staminum. *Stigma* triplex.

A

GER.

GER. *Capsula* ex tribus globis coalita, trilocularis, apice tritariam dehiscens.

SEM. solitaria, globosa, introrsum angulata.

Est itaque frutex hic e Classe Polyandriæ, ordine Monogyniæ, suo a reliquis distinctus Characterè Generico *Capsula tricocca*.

SPECIES. Non nisi unicam Theæ dari speciem communiter creditum fuit, unde omnia ad potum conficiendum desumerentur folia; in Speciebus vero plantarum Dni Præsidis, duæ sunt receptæ species, *Theam* puta *Bobeam* & *viridem*, sibi invicem adeo similes, ut pro varietatibus tantum crederentur, eò quod Th. *Bobea* ovalia, Th. *viridis* autem oblongiora haberet folia, nisi major in flore conspecta fuerit differentia, petalis in Th. *Bobea* sex, in Th. *viridi* novem.

II. DESCRIPTIO.

CAUDEX est frutex humanæ altitudinis, ab imo ad summum ramosus: ramis alternis, vagis, rigidiusculis, cinerascens; summis vero non nihil rufescentibus, teretibus.

FOLIA alterna, petiolata, obovata aut ovalia, consistentia, perennia, lævia, obtusa, serrata, basi vero integerrima, subtus venosa, tamen glabra, utrinque viridia.

PETIOLI brevissimi, semicylindrici, subtus gibbi, supra plano-canaliculati.

STIPULÆ nullæ.

GEMMÆ acuminate, incurvate, rufescentes: squamula exteriori decidua, reliquis in folia expandendis.

PEDUNCULI axillares foliorum, solitarii, rarius gemini, nudi, uniflori, albi.

FRUCTUS cernui, ex globo-tricocci.

SEMINA magnitudine nuclei Coryli, sed rotundata. *Cetera ut in Characterè Generico.*

II. SYNONYMA.

SYNONYMA plurima, tam ab iis, qui fruticem videre, quam ab illis quibus visus non fuit, data, enumerare supervacaneum duco, illis tantummodo contentus, quæ in Spec. plantar. ut meliora, recensentur.

THEA. Hort. Cliff. 204. Syst. Nat. 593. Mat. Med. 264.

Thèe. Kamph. jap. 605. t. 606.

Thèe frutex. Barth. act. 4. p. 1. t. 1. Bont. jav. 87. t. 88 Barr. rar. 128. t. 904.

Thèe sinensium. Breyn. cent. 111. t. 112. ic. 17. t. 3. Bocc. mus. 114. t. 94.

Cbaa. Bauh. pin. 147.

Evonymo affinis arbor orientalis nucifera, flore roseo. Pluk Alm. 139. t. 88. f. 6.

FIGURAS inter, prima est *Bartholini*, fruticem hunc, utpote a specimine sicco delineata, non multum illustrans. *Bontii* altera, in ipsa licet India facta, ubi frutex conspici potuerit, priori tamen parum præstantior.

Plukenetii omnium primum approbari potest.

Breynii adhuc melior est, &

Kampferi omnium optima, tam qua ipsam figuram, quam qua totam fruticis descriptionem.

IV. LOCUS.

Crescit, quantum adhuc notum, in *China & Japonia* tantum, ad latera collium & ad ripas imprimis fluviorum, aquæ tamen nec stagnantis, nec Solis nimii cupidus. A Canton usque ad Pechinum in China reperitur, quod mirandum. Urbs Pechini aequali a polo longitudine ac Roma distat, regiones vero Orientales Europæis nostris longe sunt frigidiores, adeo ut Romano-Catholici, Pechini observationes instituentes meteorologicas, frigus ibidem esse multo acerbius, ac Stockholmiæ, contendant. *Thea* in horto Academico, calorem quidem optime perferte videtur, tempore etjam hiberno, licet non intensissimum,

cumque per æstatem sub dio terræ fuit commissa, æque ac reliquæ Indicæ arbores viguit, eam tamen frigori hiemis exponere nondum licuit.

V. PRÆPARATIO.

Folia sunt hujus fruticis, quæ *Infusum* constituunt *Theæ*, digitis, unum post alterum, decerpta, quoque juniora, eo etiam meliora, habita. Hæc eodem die, quo colliguntur, & adhuc recentia, super laminae ferreas strata, fornaci imponuntur calido, ut a fumo arceantur, cumque bene sudare inceperint, manibus crebro circumvolvuntur & siccantur, cui negotio bene perficiendo, manus requirantur adsvetæ, necesse est. Qui in hac re plura legere cupiat, *Kempferi* adeat *Fasciculos Amanitatum exoticarum. pag. 618 & seqq. Geoffr. Mat. med. 2. p. 276.* ubi etiam instrumenta huc pertinentia lectorem non fugiant. Fama plerorumque in ore est, *Theæ* folia in China prius infundi iterumque exsiccari, quam ad nos transportentur; rumor tamen hic, nullo nititur fundamento, & originem debere videtur Chinesium mori, folia primæ collectionis antea infundendi aquæ fervidæ, quam fornaci imponentur exsiccanda. Hoc vero tanta peragitur celeritate, ut vix aquæ immerfa, rursus inde extrahantur. Folia præparata optime includi & asservari debent, ne alienus quispiam odor ingrator eis accedat, quo minoris evadant pretii, quemque omnium facillime attrahunt. Notatu sane dignum est, quod Chineses omnes colligant plantas suas officinales, cum adhuc sunt tenellæ, nostris vero in locis eas non nisi adultas. Pluribus abhinc annis, D: nus Præses, è China huc allatam accepit officinam Pharmaceuticam, quæ tota quanta ex plantis eorum constabat officinalibus, ita tamen omnibus teneris collectis, & ante quam ne flores quidem se ostendissent erumpendos, ut fieri nullo modo posset, eas determinaret. Ut medico mihi heic observare liceat, Pharmacopolia Chinesium

talibus plerumque impletas esse simplicibus, & plantis simplicissimis, quæ ut specifica suo cuique morbo enunciantur, adeo ut ægrotus, morbum, quo laborat perspectum habens, eam ex officina illico quærat herbam, quam morbo illi norunt esse medentem, & manipulum inde acceptum, postea aquæ fervidæ infusum, Theæ instar, hauriat. Tota itaque eorum Medicina est pratico-Empirica, nulla fundita Theoria. Usam quærunt, ad vires & modum agendi non attendentes. Medicamenta vero hæc simplicissima, plurimorum seculorum experientia apud eos comprobata, Medicinæ nostræ Europææ incrementum adderent sane non minimum, si Medicus quisquam cordatus, Botanicæ simul gnarus, iter ad has gentes instituere vellet, eam in primis in finem, ut genera & species officinalium, & morbos in quibus adhibentur, sibi familiares redderet; quod cuique Medico, de scientia sua novis augenda inventis, maxime sollicito, curæ esse debet.

VI. ORIGO.

Quo casu *Thea* primum in Chinæ & Japonia in usu esse coepit, mei nunc non est instituti explicare, potum hunc inde ab antiquissimis retro temporibus ibi fuisse receptum, dixisse sufficiat. Narrationes nec de sancto illorum *Darma* utpote fabulosas, adferam, quibus, post centum aliquot annos nato Christo, eum potus inventorem fuisse, & fruticem ex superciliis illius crevisse statuunt. Verisimillimum est, necessitatem, primam hujus potus fuisse magistram. Etenim, aquam animadvertentes impuram, quam coxerunt, salubrioris reddendæ causa, coctione fatuam fieri & inspidam, variarum ei infundere folia plantarum, ut sapidior pariter ac minus debilitans redderetur, variisque foliis expertis, saporem, & gratiorem & minus medicatum, ei conciliari a foliis Theæ, observarunt. Elegantissimus etiam, quo utebantur in

hoc infuso propinando, modus, suis nempe vasculis mur-
rhinis pulcherrime pictis, non potuit non oculos irritare
Europæorum, adeo ut non solum potum hunc gustaverint,
verum etiam secum ut præstantissimum ad Europam tran-
stulerint. Eum vero postea tanta aviditate fuisse receptum
ab Europæis, non est quod miremur; cum enim nemo
nostratum, præter mercatores, ad has sint profecti regio-
nes, unci operam navarunt, ut potum hunc Europæis
insinuarent nationibus, ad consuetudinem, qua hæ gentes
impetuose in alienis moribus imitandis rapiuntur, & ad
lucrum sibi met ipsis inde redundaturum, attendentes.

VII. ELOGIUM.

TULPIUS Medicus eruditissimus & Consul Amstelo-
damensis, in primos fuit, qui anno 1641 orbi Europæo,
talem Theæ notitiam communicavit, quam ipse accepit.
Verba ejus sunt: *creditur nihil hac herba salubrius, cum
ad vitam in serena senectute prorogandam, tum ad impe-
dienda quæcunque sanitatis incommoda; creditur hæc tollere
calculum, lassitudinem, &c. Somnum evidenter compefcit, ut
sorbitiones hujus decocti assumentes, videas interdum inte-
gras noctes lucubrando consumere, & devincere inexpugnabi-
lem dormiendi necessitatem. Principes viri non detrectant
herbam amicis decoquere; in palatiis eorum curiose asser-
vantur ollæ, infudibula, tripodes, calices, &c. aliquot a-
ureorum millibus redempta.*

JONCQUETUS Medicus & Botanicus Gallus, anno
1657 in *exlicatione stirpium*, summum Theæ tribuit elogium;
*Herba, inquit, divina, nondum cognita C. Baubini tem-
poribus, creditur solis amor, in quam Ambrosiæ succos sic
fundit salutare, ut, qui hujus exhauerint decoctum, est qual
arbitretur sibi semi pharmacum accepisse &c.* Virtutem po-
stea potus Theæ ad cælum usque extulerunt Medici, in
primis Hollandici, fundamenti loco substruentes Physio-
logiam, quam, maxime stabilem & certam esse, opina-
bantur.

bantur. Vitam, in circulatione Sanguinis consistere, affirmabant, ideoque quo tenuior & dilutior sanguis reddi posset, eo facilius etiam per minima vasa & anastomoses penetraret, (cujus Theoriæ adhuc apud plurimos invaluit error iste popularis, sanguinem crassum insalutarem, tenuem vero salubriorem esse, etiamsi tota die observent viris maxime robustis sanguinem inesse densiorem, cachecticis & Leucophlegmaticis tenuiorem) quam ob causam utilius etiam nihil esse posset, quam massam sanguineam crebro diluere tenuissimo Theæ infuso. Hinc BONTEKOE (Belga) in *der abhandlung von menschlichen leben*, eo procedit temeritatis, ut omnes roget, *quotidie tantum, quantum hauriri queat, bibant, incipiendo ab octo vel decem vasculis & pergendo quantum gula & ventriculus capere, & vesica iterum demittere queat, sive mane, sive meridie, sive vespere, sive nocte id fiat.* WALSCHMIDIUS aliud etiam hyperbolicum Theæ encomium tradit in *berichten von Thee*, quod eodem nititur fundamento. Ex dictis jam satis apparere existimaverim, mirum non esse, potum hunc a tot tantisque viris approbatum, in initio blande fuisse receptum ab Europæis, eorumque benevolentiam consecutum.

VIII. SUCCEDANEA.

Cum in initio *Thea* justo majori pretio permultis visa fuerit, in eo desudarunt quamplurimi Europæi, ut folia plantarum quarundam indigenarum experirentur, an eadem ac *Thea*, pollerent virtute, ut commode Theæ loco substitui possent. Hæc Medici vocant *Succedanea*, quorum adhuc nulla placuerunt. *Simon Pauli*, Medicus & Botanicus Hafniensis, folia nonnulla Theæ evolvens, ea figura & magnitudine cum nostra *MYRICA Gale* (Fl. Sv 907.) convenire dixit, atque fruticem Theam esse audiens, ea non nisi folia hujus esse fruticis, contendit. In speciali etiam opusculo demonstrare conatur, eandem
in

in Europa, crescere Theam, quam tanti pretii ab India ad nos transferri curamus, eamque antea coctam & siccatam, ut omne amarum & solidum extracta sint, eundem non tantum præstare usum, quam Theam genuinam verum eandem plantam esse asseruit; in hoc vero cum fellit opinio. Apud Nostrates fuerunt, qui folia *Acacie silvestris* seu PRUNI *spinose* (Fl. Sv. 432.) pro succedaneo Theæ habuerunt, alii folia ORIGANI *vulgaris* (Fl. Sv. 534.) aquæ fervidæ infusa, iterumque exsiccata, Theæ prorsus esse saporis, asseruerunt; haud ita pridem, natione quidam Norlandus, foliola semisit *Rubi arctici*, (Fl. Sv. 448.) in modum Theæ adhibenda; quod vero ut aptissimum, omnium fere mentibus se in culcavit succedaneum, est *Veronica*, a *Franzio*, in opusculo pluries edito, quod *Veronicam* vocat *Theezantem*, celebris facta. Nostræ; VERONICÆ *officinali* (Fl. Sv. 12.) debitum non denego honorem, attamen eam pro potu quotidiano usitatam, nimis esse stipticam & adstringentem contendo; hinc etiam *Berolinenses* in *suis actis* merito substituerunt ejus loco VERONICAM *Chamaedrym* (Fl. Sv. 18.) vel ut illa adhuc meliorem, VERONICAM *prostratam*, si unquam mos semel receptus ratione & demonstrationibus refelli posset. Omnia tamen adhuc in hunc finem frustra fuerunt tentata, orbis nihilo minus suo lætatur Theæ infuso, quod non solum ab omnibus in Europa nobilioris conditionis, verum etiam ab infimæ fortis hominibus, inter culinaria usurpetur quotidiana, adeo ut tempore & matutino & sæpe respertino ingurgitetur. In Europa autem tantummodo usurpari, ne credas, reliquæ enim tres mundi partes ejus non sunt expertes. In tota *India orientali*, in *Africa*, ad *Caput bonæ spei*, in *America*, *Mexico*, *Surinamo*, ad plagam mundi septentrionalem, *Tornœ*, immo per totum fere orbem, potus hic est receptissimus. Volentes, nolentes etiam profiteamur, oportet

tet nullum ex succedaneis adhuc detectis, sapore antecelere Theam.

IX. QUALITAS.

Potus, quem ex Thea præparamus, non est nisi simplex foliorum infusum, aqua fervida extractum, cui postea assumendo, paululum Sacchari additur, sæpe & Lactis, ut saporis fiat dulcioris. Vires, quibus hoc pollet infusum, si rite cognoscere velimus, distinctionem faciamus, necesse est, inter effectum Theæ 1:0 in se *spectata*, 2:0 cum *aqua calida*, & *saccharo*, *mixtæ*.

THEÆ, saltem ut ad nos transveatæ, odor per se parum est volatilis, ideoque hoc respectu non multum in nervos efficere videtur. Sapor, quem unanimi consensu Herbaceum vocant, debilis est, *siccus* herbaceus & stiptico mixtus, adeo ut pulvis Theæ, solutioni Vitrioli vel aquæ acidulari infusus, mixturam tingat nigram. *Stiptica* hæc Theæ proprietates, in causa est, quod corroborans aliquo modo sit & fibras exsiccans, & infusum citius e corpore, quam aqua sola, foliis non imbuta, evacuetur. Frequentius sine lacte & saccharo haustum, eundem fere præstat effectum ac Decocta lignorum mundificantia, fibras reddendo angustiores & arctiores, quare etiam a Medicis sub cohorte attenuantium medicamentorum comprehenditur. Hinc obesitas & pinguioribus maxime proficit, macilentis vero & exsuccis nocet, qui ex largiori hujus infusi ingurgitatione, sensationem quandam molestam interne mox percipiunt. Hoc etiam comprobant *Hermanni* & *Grimii* observationes in India factæ, strenuos Theæ potatores in Marasimum tandem incurrisse, docentes, quod de virtute Theæ attenuante & exsiccante, maximum est testimonium.

Theam, *Botanice* considerantes, mediam COLUMNIFERAS inter & TRICOCCAS inveniemus, Thea enim & *Camellia* adeo sunt similes, ut vix nisi flore & præsertim calyce distingui possint. *Camellia* & *Stevartia* ea-

dem junctæ sunt affinitate, ac *Stevartia* & *Tilia*, has vero in ordinem Columniferarum esse referendas, inter alia suadent *Mollities, folia alterna, Stipule* &c. Altera autem parte tricocæ, a reliquis tam distinctæ, sibi vindicant Theam, quippe quam eodem caractere denotatam: *fructu tricocco*. Conjectura hinc facillime esset facienda, Theam prima creatione originem debere tricocæ a Columnifera quadam fœcundatæ. Cum a posteriore constet, plurimas Classium *Polyandriæ* plantas, magis minusve esse venenatas, id est, in se quidquam continere corpori haud facile assimilandum, ideoque naturæ inimicas, a priori etiam de Thea idem merito prædicatur. Multas vero dari plantas, tenellas innocuas, adultiores venenatas, experientia testatur. Sic *URTICAM dioicam* (Fl. Sv. 863.) vere in oleribus edimus; *PHYTOLACCAM* tempore verno in jusculis adhibent gentes septentrionalis Americæ, media aestate lethalem, quid? quod & ipsum *ACONITUM*, quam primum e terra erupit, coquant Medelpadi. (Fl. lapp. p. 179.) Par argumentandi ratio de Thea etiam valeat, quippe cujus folia recentissima & tenerrima mox fortissimam subeunt rostonem, ut malignitas, si quæ eis inesset, hoc modo diminui queat. Exemplo hoc probabimus. Fortissima scimus purgantia, ut: *GRATIOLA, ASARUM* &c, diutius cocta, tantum diuretica evadere, omnem amittentia vim purgantem. Radix *JATROPHÆ Mandiucæ*, omnium venenatissima, coctione ita suam deponit vim virosam, ut panem saluberrimum postea ex illa conficiant Peruviani. Huc quoque accedunt narrationes Kæmpferi aliorumque, quæ, incolas ipsos non prius ausos Theæ foliis infusum parare, ostendunt, quam unius saltem anni habeant ætatem, ut de amissa eorum qualitate maligna, certi esse possint.

X. PROPINATIO.

AQUÆ, alterius partis Infusi Theæ constitutivæ,
heic

hec etiam qualitas venit consideranda. Omne calidum, simul humidum, fibras flaccidas reddit & laxiores, ut in omnibus videre licet cataplasmatibus externis. Aquæ frigidaë usus, ventriculum & viscera corroborat, cibi facit appetentiam, & evacuationes promovet; liquida e contra calidiora, ventriculum debilitant, appetitum prosternunt, excretionem impediunt. Digna sunt *Plinii* verba, quæ afferantur: *Nullum, inquit, animal, præter hominem, calidos sequitur potus, ideoque non naturales sunt.* Bruta omnia animantia, *Equi, Pecora, Sues,* calidis nutriti cibis, ita delumbes fiunt & elumbes, ut vix incedere valeant. Romanæ olim gentes, thermopoliis suis ita fuerunt enervatæ, ut ab eorum usu abstinendum lege sanxerint. Sed quid testimonio tam longinquo opus? Tabernarum enim *Coffeæ* quotidianos hospites, exsuccos videmus & infirmos. Plura quidem in hac re suppeterent dicenda, quæ jam præterimus, otio nobis facta ab Auctore Dissertationis, sub moderamine Praesidis, de *fervidorum. & gelidorum usu.* Unicum tantum addam, Aquam calidam non solum vires magis adimere, verum etiam difficilius e corpore eliminari, si non folia adjicerentur Theæ, quæ urinam pellerent.

Saccharum infuso additum, humores eorumque particulas acriores edulcorat, fibras facit laxiores, magnaque ex parte vim Theæ exsiccantem & attenuantem, consumit, adeo ut potus cum saccharo haustus, multo sit salubrior. Modus autem, etiam in saccharatis, respiciendus sit, oportet, ne suo modo debilitent.

XI. VIRES.

Vires Theæ potus, a posteriori expertas, paucis commemorare lubet.

Sitim exstinguit, sanguinem a sordibus mundat, & in eo reliquos præstat potus, quod acorem æstivo tempore non facile contrahat. *Scorbuticis* proficit, salsum eorum sanguinem abluendo, nec non *Sedentariis & Gulæ deditis*

quibus massa sanguinea, ex parte nimis motu & acido vini facta est impurior, maxime expedit. Quatenus infusum, *urinam pellit, renes eluit, a calculo liberat.* A Chinesibus ipsis imprimis laudatur in *Typhomania* & *Cataphora*, quæ vulgo *Coma vigil* & *Somnolentum* dicuntur, consentiente *Hermanno in lap. hyd. 11 in Convulsionibus*, etiam a *Variolis* & *Morbillis*, summis laudibus effertur hujus infusum in *Eph. Nat. Cur. dec. 3 ann. 1. obs. 16. 18.* Absque *Saccharo* & *Lacte* commendatur in *Somnolentia* & *Polysarcbia*, certe *emaciat* absque lacte non convenit, uti nec *Diarrhæa* laborantibus, quamvis vulgo commendatur. Verbo ut omnia complectar: nullum hoc aptius datur vehiculum in medicamentis propinandis, nec forte alius quisquam potus magis in febribus placet, nullum hoc magis in expedito confici posse, ut taceam. Ut autem *omne nimium nocet*, sic etiam immodicus Theæ usus incommoda parit non numero leviora.

Cum omnibus calide assumtis liquidis, habet fervidus hic potus commune, quod *dentibus noceat*, etenim a nimio ejus usu fiunt nigri, fragiles & carioli. *Ventriculum* a frequente Theæ infuso debilitari omnes consentiunt, ut & *partus reddi difficiliore*. Feris saltem septentrionalis Americæ gentibus, recentiori ævo & Thea recepta, tria hæc innotuerunt incommoda, nunquam antea cognita, *dentes, puta, corruptos, ventriculi infirmitates & partus difficiles*, teste Cl. Kalmio. Ante enim usum Theæ, sine multo doloris sensu, & solæ, aliorum ope non egentes, foetus suos eniti potuerunt. In urbibus majoribus, ut *Hamburgi*, *Amstelodami*, &c, nobiliores feminas, tantum non omnes, Potui Theæ per omnem fere diem indulgentes, *Leucorrhæa* laborare observamus. Medici hujus mali causam in nimio Theæ usu ponunt, quam non absonam judicent, qui Theæ vim debilitandi maximam cum otio conjunctam, perpenderit. In tribus, iisque diversis

mor.

morbis, Theam noxiam, pronunciant Chineses, in omnibus *Ophthalmiis*, in *Colica* & *Paralyfi*. Vir beatæ memoriæ *Boerbavius*, malum in *Hollandia* observavit frequens, apud veteres minus cognitum, quo, aegrotus in æsophago veluti tuberculum sentit duriusculum, continuum; in dissectis cadaveribus, glandulas vidit quasdam obstructas & scirrhosas, quas, ita induratas, nimio adscribit calido potui Theæ. Ceterum, in *Borborygmis*, *Anorexia*, *Cachexia*, *Hydrope*, & reliquis, a fibra debili, morbis exortis, officit. Tabaco apud plurimas nationes tam communiter recepto, in usu etiam esse cœpit, quod, orientales gentes fumum Tabaci aperto ore accipientes, infusum Theæ superbibant, eum in finem, ut humores, quos evacuat Tabacum, fluido hoc restituant, qui mos, in morbis utilitate non omni carere videtur.

XII. MERCATURA.

Cum apud nos Europæos jamjam ita obtinuit consuetudo, ut *Thea* facta sit luxuriæ merx, quæstio non amplius erit de effectu & usu illius, mos enim inveteratus rationibus nunquam mutari patitur. *Thea*, licet a remotissimis Indiis maximo pretio acquirenda, tamen comparabitur, hinc naves a tota Europa quotannis ad Chinam mittantur, ut *foliis Theæ*, *vasis murrhinis* & *Serico* redeant onustæ. Recentiori autem ævo, plantationes *Mori*, & cultura serici in australi Europa tantum ceperunt incrementum, ut tempus olim sit futurum, quo nihili prorsus serici e China egeamus redimendi. Methodus etiam vasa conficiendi murrhina haud ita pridem in *Saxonia*, *Borussia*, *Gallia* & patria nostra ita evasit exulta, ut forma & coloribus præstent Chinesia vasa. Folia vero Theæ adhuc sibi unice vindicant Chineses. Jucundum est visu, Europæos omnium sapientissimos, alienas, inque America remotissimas, occupare terras, ibidem summo cum labore *argentum* effodere pretiosissimum, in hoc ad Eu-

ropam transportando, maxime incurrere discrimen, nec minori denique cum periculo, idem ad alteram terræ partem, Indiam orientalem, transferre, foliorum tantummodo fruticis cujusdam reportandorum causa. Res omnes in China domesticæ & utensilia, ex argento dudum essent fabricata, nisi alimenta & operam, quam in Serico obtinendo iis ferunt incolæ Mogoliæ, puro compensarent argento. Cæci hi Mogolenses, thesauros suos omnes ante mortem in terram defodunt, eorum usum in futura vita sibi iterum concedi existimantes, adeo ut illud ipsum argentum, quod ex unius terræ partis visceribus effoditur, alterius rursus committitur. Ætas forte sit futura, qua, Princeps quidam, Mogoliæ occupans imperium, illud iterum effodi & in Peruviam remitti curabit; *alterna enim sunt vices rerum.*

XIII. ADPORTATIO.

D: nus Præses, qui hoc in *Itinere Westgothico* p. 156. fusius explicavit, per viginti annos in id incubuit, ut Theæ fruticem in Europam & patriam imprimis transportandum curaret. Viciis femina ejus terræ commisit, sine tamen ullo successu, quia plurima, effoeta & ad germinationem fuerunt inepta, quod in ipsa China sæpissime contingit, adeo ut a quinque vel pluribus in unam terræ fossam demissis, vix unum alterumve geminet. Ut maxime oleosa, rancida etiam subito fiunt, quod non mirum, cum lineam æquinoctialem bis transeant. Deinde Professore *Gmelinum* p. m. rogavit, ut, cum agmine Moscovitarum ad Chinam iter facientium, (*Caravanen*) ea transvehere studeret. Hoc vero modo obtineri non poterunt, etenim uno cuique Moscovitæ, ad murum Chinesem advecto, duo dentur Chineses, qui omnes ejus actiones observent, iter eorum præterea per biennium durans, ut taceam. Vivos tum a China cum navibus redeuntibus frutices comparari posse existimavit, in

in hoc vero iacturam fecit suæ opinionis. Unicum Theæ fruticem, a China in patriam redux D. Pastor *Osbeck*, cis promontorium Capitis bonæ spei traduxit, quem turbo, nescio quis, subito ortus, de stega navis in mare dejecit. Commenciorum Confiliarius *Lagerström* binos ad hortum Upsaliensem attulit frutices, per duorum annorum spatium optime vigentes; flores vero tandem erupti, astutiam prodiderunt Chinenfium, non Theam, sed *Camelliam* fruticem esse, ostendendo; Theæ ita erant assimiles, ut oculos peritissimi omnium Botanici fallere possent, folia tantummodo latiora videbantur, & hoc a loco alieno profiscisci fuit dictum. Opera postea fautoris cujusdam, unicus, summa cum difficultate, frutex Gothoburgum venit, in mensa vero camerae navis anterioris (*Cajutan*) a nautis ad urbem diu desideratam ruentibus, vesperi impositus, nocte a muribus nauticis miserrime ita fuit laceratus, ut emoreretur. Honestissimo tandem & alacerrimo Navarchæ *Carolo Gustavo Ekeberg* persuasor fuit D. Præses, ut semina recentia, mox ante navis e China discessum, in ampulla terræ comitteret, quò, in itinere, postquam aequatorem transiverit navis, ante adventum Gothoburgi, germinarent. Hoc ei ita successit, ut, navi Gothoburgum appulsa, omnes exortæ fuerint plantæ, quarum dimidia pars Upsaliam mox missa, in itinere periit, alteram ipse huc attulit 1763 die tertia mensis Octobris, cujus singulis adhuc plantis adhærebant tenelli cotyledones seminum; duæ harum adhuc lætæ crescunt sequæ heic sistunt' conspiciendas. In hortis Europæ, tantum non omnibus botanicis, frutex ostenditur Theæ, (*Cassine*) quem tamen inter & Theam genuinam, maximum est discrimen, nec in ullo horto botanico crevit, antequam huc fuit allatus.

In relatione quadam publica proxime præteriti mensis, Abbatum legimus Gallovium, Theam a patria Chi-
na

na secum Triarum Gallorum adduxisse, eamque ut primo
 in Europa visam Regi obtulisse, quem tamen honorem,
 ex antea dictis, nostratibus deberi constat.

Cum Thea intensissimum frigus Pechini tolerare possit, quid obstat, quo minus etiam nostros ferret hiemes? Conterranea ejus, *Syringa vulgaris*, Clima nostro, æque ac unquam Cerasus & Prunus, adfreta est. Cum paucis, quos habemus, Theæ fruticibus, non licuit instituire experimenta, solícite enim sunt curandi, ut propagines spererentur, quibus transplantari queant. Si Theæ plantationes, ut possunt, excolerentur, post dimidiam tandem seculi partem, nihil plane lucra a foliis suorum fruticum exportandis, reportarent Chineses. Tempore, quo Coffea Arabum erat monopolium, totus fere orbis iis de lit tributum, quod, opera demum Consulis Amstelodami Witseni, cessavit. Idem lucra damnum, toto ex pectore, optamus Chinesibus, ut semel ab illorum tributo, liberemur.

TANTUM.

EXPLICATIO TABULÆ.

- a. *Fructus immaturus.*
- b. - - - *maturus.*
- c. - - - *debiscens.*
- d. *Semen.*
- e. *Stamina.*
- f. *Pistillum.*

THEA bohea

v. Sc.